

Капітан В. Модернізація системи державного регулювання зайнятості населення з позицій економічної безпеки / Володимир Капітан // Галицький економічний вісник — Тернопіль : ТНТУ, 2014. — Том 46. — № 3. — С. 83-92. — (Загальні проблеми економіки та суб'єктів господарювання).

УДК 331.5.024 : 316.42

Володимир КАПІТАН

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ З ПОЗИЦІЙ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Резюме. На основі уточнення сутності, ознак і складових національної та економічної безпеки доведено необхідність дослідження проблем державного регулювання зайнятості населення з точки зору забезпечення трудоворесурсної безпеки країни, використання нових можливостей, а також попередження виникнення та подолання негативного впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, пов'язаних з новітніми процесами глобалізації та постіндустріальної трансформації економіки. Розроблено концептуальні засади модернізації державного регулювання зайнятості населення, визначено пріоритетні напрями та завдання нормативно-правового, фінансово-економічного, організаційно-інституційного, соціально-психологічного, мотиваційного характеру, виходячи з системних взаємозв'язків і взаємовпливів між трудоворесурсною, соціальною, фінансовою, інноваційною та іншими компонентами економічної безпеки.

Ключові слова: зайнятість населення, ринок праці, державне регулювання зайнятості, економічна безпека, трудоворесурсна безпека, модернізація; концепція.

Volodymyr KAPITAN

MODERNIZATION OF STATE REGULATION OF EMPLOYMENT FROM THE POINT OF ECONOMIC SECURITY

Summary. By means of clarifying the essence, features and components of national and economic security, the necessity of studying the problems of state regulation of employment in terms of labour resource security, making full use of new opportunities as well as preventing and overcoming the negative effects of internal and external factors connected with the latest processes of globalization and postindustrial transformation of the economy is proved. The factors, trends and major employment problems in Ukraine are found out. Main threats to the security of the country associated with the aging of the population and quantitative reduction of the workforce, excessive shadow employment, emigration of skilled workers, deterioration in the quality of training, the uncontrolled spread of atypical employment are revealed. It is concluded that the solution of problems in the field of employment requires a programme approach, which is aimed to develop a set of documents within the concept, strategy and targeted program of actions. The conceptual foundations of modernization of state regulation system of employment in the context of economic security, the peculiarity of which is the consideration of systemic interactions and interplay, possible synergies between labour resource and other components of economic security, are proposed. The priority tasks for public authorities of legal, financial and economic, organizational and institutional, socio-psychological, motivational nature in such fields as demographic, social, financial, innovative and food security are set.

Key words: employment, labour market, state regulation of employment, economic security, modernization, concept.

Постановка проблеми. Нинішні глобальні процеси в соціально-трудовій сфері пов'язані як з новими можливостями, так і з загрозами для національних інтересів України, її безпеки в різних сферах життєдіяльності – економічній, соціальній, політичній. Існуючі підходи та інструментарій державного регулювання зайнятості населення не спроможні адекватно реагувати на сучасні виклики, не забезпечують відтворення трудоворесурсного потенціалу. Наслідками цього є: низька продуктивність праці; застаріла структура зайнятості й малоефективна конфігурація системи робочих місць; великі масштаби незареєстрованої зайнятості та прихованого безробіття, особливо в сільській місцевості; низький рівень кваліфікації значної частини працівників тощо. Протягом тривалого періоду держава реалізовувала вкрай спрощену

політику зайнятості, часто зводячи її до зменшення безробіття та подолання його негативних наслідків. Недостатня увага була приділена запровадженню адекватних важелів підвищення конкурентоспроможності робочої сили, реформуванню системи оплати праці як передумови зростання її продуктивності. Таким чином, існує потреба розроблення комплексу документів у складі концепції, стратегії та цільової програми дій з погляду підтримки економічної безпеки України, використання нових можливостей, а також попередження виникнення та подолання можливих деструктивних чинників і загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження зайнятості в системі координат національної та економічної безпеки відзначається новизною. Незважаючи на те, що теорія економічної безпеки у світі набула широкого розвитку ще на початку ХХ ст., в Україні вона ґрунтовно почала вивчатися тільки протягом останніх десятиліть. Порівняльний аналіз показав, що в публікаціях [1–11] категорія економічна безпека передусім розглядається з таких позицій: як стан економіки (адекватні секторальні й галузеві пропорції), що забезпечує стабільний і сталий соціально-економічний розвиток; як спроможність (здатність) забезпечити належні умови життєдіяльності, а також протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам; як адекватна існуючим загрозам сукупність економічних й організаційно-інституційних умов. Складність визначення сутності економічної безпеки зумовлює наявність різноманітних підходів до систематизації її компонентів. Мунтіян В. розділяє зовнішньоекономічну безпеку та внутрішні складові економічної безпеки, серед яких розглядає сировинно-ресурсну, енергетичну, фінансову, воєнно-економічну, інформаційну, технологічну, продовольчу, соціальну, демографічну, екологічну безпеки та тіньову економіку [8, с.459]. Схожої позиції дотримуються Шлемко В. та Бінько І. [11, с.143]. Авторський колектив під керівництвом Геєця В. виділяє енергетичну, фінансову, соціальну, інноваційно-технологічну, продовольчу, зовнішньоекономічну, демографічну й екологічну складові економічної безпеки [7, с.14]. Узгоджений підхід до структури економічної безпеки відсутній і в чинних нормативно-правових документах [6,10]. Такі розбіжності, на наш погляд, пояснюються значним взаємовпливом і взаємозалежністю компонентів економічної безпеки, коли один і той самий елемент може виконувати різні функції.

У Законі України “Про основи національної безпеки України” [10] завдання щодо формування та відтворення якісних трудових ресурсів і забезпечення ефективної зайнятості населення відсутні в переліку пріоритетів національних інтересів. Усвідомлюючи важливість вивчення зайнятості та ринку праці в площині загальної безпеки країни, Варналій З., Мельник П., Бандур С., Цимбал О. та деякі інші дослідники як окрему складову економічної безпеки виділяють трудоворесурсну безпеку [3,12]. При цьому Бандур С. зауважує, що “існуюче сьогодні розуміння трудоворесурсної безпеки як наявності в державі робочої сили, достатньої за кількістю та якістю для забезпечення усталеного розвитку економіки, а звідси – і належного рівня національної безпеки, не зважаючи на свою конструктивність, потребує уточнення і більш глибокого опрацювання” [12, с.4–5]. Погоджуємося з автором і вважаємо, що існуючі дослідження проблем трудоворесурсної безпеки не враховують широкого спектра нових ризиків у сфері зайнятості, спричинених прогресуючими процесами глобалізації, регіоналізації, корпоратизації економіки, її постіндустріальними трансформаціями.

Мета статті – обґрунтування концептуальних засад модернізації системи державного регулювання зайнятості населення, виходячи з системних взаємозв'язків і взаємовпливів, можливих синергетичних ефектів від взаємодії трудоворесурсної, соціальної, фінансової, інноваційної та інших компонент економічної безпеки країни. Це дасть змогу визначити пріоритетні напрями нормативно-правового, фінансово-

економічного, організаційно-інституційного, соціально-психологічного, мотиваційного впливу на суб'єктів регулювання з метою забезпечення їх адекватної реакції на виклики внутрішнього та зовнішнього середовищ.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі стратегією національної безпеки України “Україна у світі, що змінюється” економічна безпека розглядається як стан економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі та характеризує здатність національної економіки до сталого й збалансованого зростання [13]. Зауважимо, що в багатьох дослідженнях економічна безпека ототожнюється винятково з національним рівнем. Тут слід звернути увагу на два принципові моменти. З одного боку, слушною є позиція Бандура С. та Цимбала О., що проблематика трудових ресурсів забезпечення економічної діяльності та державного регулювання зайнятості населення має розглядатися саме в контексті національної економічної безпеки. Автори обґрунтовують доцільність використання категорії трудових ресурсів безпеки, і що рівень, з позицій якого є потреба говорити про трудові ресурсну безпеку, – це міжнародний та світовий. А системоутворюючі процеси світового устрою та поділу праці є тими, серед яких варто шукати ознаки й сили, що визначають трудові ресурсну безпеку окремої країни [12, с.6–7]. З іншого боку, без адекватної регіональної політики забезпечити стійкий розвиток національної економіки та системи зайнятості неможливо. Більше того, окремі корпоративні утворення можуть відігравати вагомий роль для соціально-економічного розвитку країни загалом. На наш погляд, при прийнятті управлінських рішень критерій економічної безпеки повинен враховуватися як на макро-, мезо- та мікрорівні. З цієї точки зору на національному рівні економічна безпека є інтегральним результатом економічної безпеки її територій (тобто мезорівня економіки), а також суб'єктів економічних відносин мікрорівня. Лише в разі узгодження інтересів держави, регіонів, територіальних громад і суб'єктів економічної діяльності на засадах соціального діалогу й партнерства можливе забезпечення національної економічної безпеки. При цьому, безумовно, слід враховувати системоутворюючі процеси світового устрою та поділу праці, оскільки без цього не можливо визначити існуючі та потенційні зовнішні ризики й загрози.

Услід за Бандуром С. та Цимбалом О. вважаємо, що в нинішніх умовах глобалізації та постіндустріальної трансформації світової економіки трудові ресурсна безпека повинна розглядатися як гармонійне поєднання щонайменше таких характеристик: оптимальної для потреб національної економіки кількості економічно активного населення та якості його людського потенціалу, у тому числі з урахуванням потреб і конкурентних переваг регіональних економік; “гарантій запобігання дефіциту робочої сили для професій і видів діяльності, що повноцінно підтримують спеціалізацію країни та її територій у глобальному просторі; гарантій запобігання втрати контролю над соціально-трудовими процесами у видах економічної діяльності, що підтримують спеціалізацію країни в глобальному просторі з урахуванням стратегічних перспектив” [12, с.7]. Трудові ресурсна безпека є важливою складовою економічної безпеки, чинником, що безпосередньо визначає стан інших її елементів (демографічної, соціальної, фінансової, інноваційної, продуктової та інших безпек), а також перебуває під їхнім впливом.

Демографічна безпека розглядається як стан захищеності основних життєво важливих демовідроджувальних процесів від реальних і потенційних загроз. Трудові ресурсний дефіцит виникає й надалі буде загострюватись у тих країнах, де населення як старіє, так і скорочується. За часткою жителів віком 60 років і старше Україна потрапила до тридцятки найстаріших держав світу. Основними напрямками продовження працездатного віку й економічної активності старіючого населення є:

- автоматична “прив’язка” пенсійного віку до очікуваної тривалості життя. Наразі такий зв’язок лише планується запровадити в деяких розвинених країнах (Німеччині, Фінляндії, Португалії). Цей підхід є перспективним, проте його практична реалізація потребує ретельної проробки механізмів і можливих наслідків;

- оптимізація переліку пільгових категорій пенсіонерів за професійною ознакою. Це має супроводжуватися реалізацією державної програми модернізації робочих місць, яка повинна бути спрямована на стимулювання роботодавців щодо створення безпечних умов праці шляхом застосування техніко-технологічних інновацій з подальшою переатестацією переліку робочих місць за рівнем шкідливості;

- стимулювання зайнятості пенсіонерів у трудодефіцитних видах діяльності.

Значні ризики для системи зайнятості та забезпечення трудоресурсної безпеки країни створює зовнішня трудова міграція. Подальший її розвиток залежатиме не тільки від глобальних конфігурацій та макроекономічних трансформацій у країні, але й від ефективності міграційної політики. Хоча на сьогодні сформовані основні політичні підходи до розуміння важливості впливу цього явища на національну безпеку, цілісної системи державного реагування на міграційні виклики, забезпеченої належним законодавством, дієвими інститутами та необхідними ресурсами все ще не створено. Державна міграційна політика має спиратися на комплекс заходів, спрямованих як на забезпечення зворотності зовнішніх трудових поїздок та соціальної захищеності українців за кордоном, так і на покращення можливостей працевлаштування на внутрішньому ринку праці, а також запобігання небажаних трудовій імміграції. Основними напрямками її реалізації є:

- легалізація трудової міграції, захист прав громадян, які працюють за кордоном. Першочергова увага має приділятися забезпеченню легальних можливостей працевлаштування шляхом: узгодження національного міграційного законодавства з європейськими нормами, імплементації вимог ст.16–19 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; укладання двосторонніх і багатосторонніх угод про працевлаштування, а також соціальне та пенсійне забезпечення, у тому числі з урахуванням питань визначення квот для працевлаштування, постійного контролю за їх виконанням; посилення відповідальності за правопорушення, пов’язані з нелегальною міграцією; інформування населення про можливості, умови та ризики працевлаштування за кордоном;

- формування орієнтації на тимчасову міграцію (у першу чергу циркулярну) серед мобільної молоді. Реалізація принципів циркулярної міграції дозволяє, з одного боку, задовольнити потреби громадян у пристойних заробітках, а з іншого, – забезпечити зворотність зовнішніх трудових поїздок. З метою мінімізації втрат інтелектуального потенціалу, запобігання надмірному виїзду молоді з України слід: розширити систему грантів для обдарованої молоді (у тому числі із залученням коштів європейських донорів) на умовах обов’язкового повернення; упровадити процедури укладання контрактів із випускниками навчальних закладів, які навчалися за рахунок бюджетних коштів, щодо відпрацювання певного терміну після закінчення навчання, або відшкодування коштів, які витратила держава на фахову підготовку;

- якнайширше залучення міграційних грошей в економіку України, сприяння підприємницькій діяльності мігрантів та членів їх сімей. Тут існує кілька можливих сценаріїв дій. Перший – це заохочення мігрантів до відкриття рахунків у вітчизняних банках, випуск і поширення облігацій внутрішнього займу. Проте його реалізація ускладнена у зв’язку з низьким рівнем довіри до фінансових установ. Другий – заохочення мігрантів та членів їх сімей до підприємництва. За розрахунками фахівців, сумарний фінансовий зиск від можливого залучення трудових мігрантів і їхніх дітей, які залишилися в Україні, до підприємництва перевищує 1 млрд. грн. на рік. Другий

сценарій є пріоритетним у середньотерміновій перспективі, водночас заходи щодо стимулювання підприємницької активності повинні доповнюватися відповідними змінами у фінансовому секторі;

- розвиток організованої та безпечної внутрішньої міграції громадян в інтересах задоволення потреб ринку праці України та як альтернативи виїзду на заробітки за кордон;

- регулювання імміграції в Україну з метою недопущення соціальних катаклізмів та порушення ментальної цілісності населення України.

Соціальна безпека – це стан соціальної сфери, при якому забезпечується високий і якісний рівень життя населення, розвиток людського потенціалу країни незалежно від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз. З одного боку, соціальна сфера безпосередньо через системи освіти, охорони здоров'я формує трудовресурсний потенціал, з іншого – стан системи зайнятості визначає параметри соціальної безпеки через оплату праці, безпеку праці тощо. Стрижневим орієнтиром трудовресурсної безпеки в контексті соціальної безпеки є досягнення продуктивної зайнятості як передумови скорочення масштабів бідності, а також як способу попередження (подолання) негативного впливу соціальних ризиків: безробіття, набуття тимчасової або повної непрацездатності (хвороба, нещасний випадок, старість, догляд за дитиною та ін.) тощо. Це сприятиме розширенню податкової бази та бази соціального страхування шляхом максимального виведення на відкритий ринок праці спроможних осіб. Зокрема, йдеться про запровадження стратегій поєднання трудових і сімейних обов'язків працівників, розвитку інфраструктури безперервної освіти / підвищення (зміни) кваліфікації, сприяння у наданні догляду за дітьми і непрацездатними особами, пристосування робочих місць до вимог частково працездатних осіб тощо. Основними напрямками державного регулювання є:

- узгодження потреб ринку професійних освітніх послуг та ринку праці зокрема:

- розгортання профорієнтаційної роботи із залученням центрів зайнятості з метою інформування випускників загальноосвітніх шкіл про попит і пропозицію на відповідні професії з боку суб'єктів господарювання різних форм власності, а також умови та форми їх отримання з оцінюванням можливостей працевлаштування;

- оптимізації механізму державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою, а також кваліфікованих фахівців професійно-технічних закладів з урахуванням реальних і перспективних потреб економіки, структурних трансформацій, зумовлених євроінтеграційними процесами;

- удосконалення механізмів контролю за виконанням процедури працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, які навчалися за державним замовленням (згідно із Законом України “Про вищу освіту”, постановою Кабінету Міністрів України “Про порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням” від 22 серпня 1996 року № 992) та покарання за невиконання процедури працевлаштування. Затвердження порядку визначення та відшкодування випускниками вартості навчання у разі порушення ними умов угоди про працевлаштування;

- економічне стимулювання становлення інститутів соціального партнерства у сфері підготовки кадрів на національному, регіональному, галузевому та місцевому рівнях у вигляді професійних чи галузевих комітетів, рад, центрів тощо;

- стимулювання розвитку молодіжного підприємництва;

- запобігання поширенню професійної захворюваності та травматизму;

- виведення частково спроможних осіб із системи соціального утримання на ринок праці, стимулювання зайнятості безробітних, у тому числі:

– створення умов для зайнятості осіб із інвалідністю відповідно до Конвенції ООН “Про права інвалідів” та Конвенції МОП № 142 “Про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів”;

– правове унормування ситуації, коли після деякого періоду безуспішного пошуку роботи безробітним відповідно до Конвенції Міжнародної організації праці № 168 вимоги до визначення підходящої роботи знижуються, тим самим їх спектр розширюється, особливо у періоди спаду виробництва та структурних трансформацій в окремих галузях;

– коригування розміру та терміну виплати матеріального забезпечення безробітних шляхом більшої, ніж нині, диференціації первинно призначеного розміру допомоги по безробіттю залежно від страхового стажу (стажу оплачуваної роботи) громадянина.

Нелегальна зайнятість та тіньова заробітна плата загрожують соціальній, а також фінансовій безпеці країни, зокрема її бюджетній складовій. Фінансова безпека – це стан фінансової системи країни (бюджетної, податкової, грошово-кредитної), за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку, забезпечується стійкість до фінансових шоків і дисбалансів, зберігається цілісність і єдність фінансової системи країни. Статистично зв'язок між трудоресурсною та фінансовою безпекою характеризують показники рівня втрачених бюджетних надходжень унаслідок тінізації, рівня тіньової заробітної плати до офіційної, рівня тіньової зайнятості до загальної зайнятості та ін.

Легалізація зайнятості є однією з передумов стабілізації бюджету й ефективності реформування систем соціального та пенсійного страхування в Україні. Найвні масштаби тінізації зайнятості, відсутність ефективного контролю за процесами виведення в тінь оплати праці негативно позначаються на розмірах внесків до пенсійного фонду та фондів соціального страхування, а також на доходах бюджету від податку з доходів фізичних осіб. Маніпуляції з розміром офіційних доходів дають можливість працюючим із низькою офіційною заробітною платою необґрунтовано отримувати від держави соціальну підтримку. Окрім цього, на підприємствах, де практикується тіньова заробітна плата, штучно занижується додана вартість продукції, що зменшує надходження від сплати ПДВ. За таких умов навіть незначні коливання економічної кон'юнктури збільшують масштаби виведення заробітних плат у тінь, що дестабілізує систему державних фінансів і солідарну пенсійну систему, а також стримує нагромадження коштів накопичувальної системи. Таким чином, генерується ланцюг ризиків “тінізація оплати праці – фінансова небезпека – соціальна небезпека – політична небезпека”. Основними напрямками легалізації зайнятості та детінізації оплати праці є:

- посилення відповідальності за ухиляння від сплати податків і страхових внесків, покращення їх адміністрування. Низький рівень інституалізації в суспільстві етичних норм податкової поведінки потребує компенсатора у формі запровадження жорстких санкцій за порушення чинного законодавства шляхом:

- внесення змін до законодавства щодо збільшення штрафних санкцій і посилення відповідальності посадових осіб роботодавця (запровадження карної відповідальності) за ухиляння від оформлення трудових відносин між працівником і роботодавцем;

- розширення повноважень Державної інспекції України з питань праці та її територіальних відділень щодо здійснення перевірок дотримання законодавства про оплату праці;

- запровадження індикативної заробітної плати, однак не з метою обчислення необхідних внесків до Пенсійного та інших фондів соціального страхування, як це

пропонує Міністерство соціальної політики України, а для моніторингу процесів з метою здійснення перевірок дотримання законодавства про працю;

– посилення зв'язку між фактично сплаченими страховими внесками та умовами пенсійного забезпечення, зокрема запровадження так званого “періоду очікування”. Основна ідея такого заходу полягає у підвищенні віку виходу на пенсію для осіб, які не сплачували внески до пенсійної системи, або сплачували їх не в повному обсязі, що частково подолає у суспільстві практику недотримання норм законодавства у зв'язку з відсутністю адекватних санкцій. Це потребує розроблення методики масового виявлення випадків виплати неофіційної заробітної плати або її частини й обґрунтування сум недоотриманих страхових внесків і податків, а також встановлення залежності між тривалістю “періоду очікування” та сумами недоотриманих страхових внесків і податків;

• перерозподіл обсягів страхових внесків між працівником та роботодавцем за умов збереження існуючого рівня або зменшення розриву між фактичною вартістю трудових ресурсів для роботодавця та фактичним обсягом отриманих коштів для працівника.

Інноваційна безпека розглядається як стан розвитку суспільства, що дозволяє генерувати якісні зрушення у виробництві, протистояти зовнішнім технологічним загрозам і забезпечувати конкурентоспроможність країни. Взаємозалежність трудових ресурсної й інноваційної безпеки проявляється через структуру зайнятості за видами діяльності, кваліфікацією, питомою вагою спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи тощо. У цьому контексті система державного регулювання зайнятості населення повинна бути зорієнтована на реалізацію механізмів формування, розвитку й ефективного використання творчого потенціалу працівників, заохочення суб'єктів економічної діяльності до впровадження дієвих важелів стимулювання творчої праці. Основними напрямками регулювання є:

• з метою збереження та подальшого розвитку трудових знань і навичок у високотехнологічній сфері проведення гнучкої політики перенесення на територію України виробництв, продукція яких сьогодні лише імпортується;

• стимулювання формування зорієнтованої на творчість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників на принципах безперервної освіти, що потребує:

– удосконалення змісту професійної освіти на основі так званої “системи креативної освіти” як механізму становлення інноваційної особистості з навиками генерування нових ідей і вирішення нестандартних проблем; запровадження у ВНЗ спеціальних навчальних програм і курсів (“Методи прийняття рішень”, “Методологія наукової творчості” тощо);

– розвитку інтеграції бізнесу та професійно-технічної і вищої освіти, формування ефективних моделей проходження виробничих практик із подальшим працевлаштуванням молодих спеціалістів на перше робоче місце;

– стимулювання індивідуальної мотивації до навчання упродовж трудової діяльності, створення сучасних систем безперервного навчання на виробництві (надання державних субсидій або податкових пільг роботодавцям, що створюють додаткові навчальні місця для виробничого навчання й навчання на робочому місці; створення в рамках колективних договорів навчальних фондів, активи яких формуються або з податку на фонд заробітної плати, або за рахунок державних дотацій);

• запровадження новітніх методик оцінювання персоналу та стимулюючих до творчості систем оплати праці:

– запровадження в бюджетних установах комбінованих схем оплати праці, які “індивідуалізують” доходи працівника шляхом зменшення в їх структурі питомої ваги тарифної частини (окладу) і збільшення змінної частини заробітної плати у формі премій, бонусів тощо. Таким чином, задається залежність між затребуваними компетенціями працівника (творчість, ініціативність, самоосвіта) та системою виплат, яка формується так, щоб мотивувати персонал на розвиток цих компетенцій;

– реалізація на державному, регіональному, галузевому рівнях організаційно-економічних заходів, спрямованих на заохочення приватних суб'єктів економічної діяльності до впровадження новацій у сфері оплати праці з використанням передового світового досвіду стимулювання новаторських ініціатив;

- створення сприятливого для розвитку творчого потенціалу організаційного середовища, зокрема розвиток інноваційних форм організації творчої праці, таких, як творчі бригади, цільові творчі групи (тимчасові творчі колективи), що об'єднують інженерів, науковців і робітників;

- інституалізація новітніх прогресивних форм зайнятості, стимулювання розвитку робочих місць інноваційного змісту і характеру.

Продовольча безпека – це стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повноцінно забезпечити раціональні потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної якості. Реалізація цього компонента економічної безпеки потребує формування й ефективного використання трудових ресурсів потенціалу села в рамках моделі сталого соціо-еколого-економічного розвитку сільських територій. Застосування традиційної практики прямої державної підтримки зайнятості в сільському господарстві потребує істотного збільшення бюджетних видатків на заходи галузевих програм, субсидювання місцевих бюджетів, що вбачається нереальним. Альтернативний сценарій, який пропонується до впровадження, ґрунтується на визнанні провідної ролі концепції багатофункціональності сільського господарства. Вона наголошує на зв'язку між виробництвом сільськогосподарської продукції та іншими, несільськогосподарськими сферами прикладання праці, зорієнтованими на продукування благ нематеріального характеру, таких, як екологічні послуги, культурна спадщина, зелений туризм тощо.

Основними напрямками вирішення проблем формування й ефективного використання трудових ресурсів потенціалу на сільських територіях є:

- урегулювання діяльності корпоративних агрохолдингових структур на засадах соціального партнерства, взаємодії з ринками праці територій ведення господарської діяльності: запровадження квот працевлаштування на підприємствах агробізнесу мешканців територій їхньої економічної діяльності; запровадження механізму сплати податків підприємствами й організаціями, що ведуть агробізнес, не за місцем реєстрації їх головної компанії, а за місцем виробничої діяльності аграрних підрозділів у сільській місцевості тощо;

- стимулювання ділової та громадської активності сільських територіальних громад на принципах кооперації, що основною метою ставить не подолання суперників, а об'єднання зусиль для розв'язання спільних завдань:

- підтримка формування та функціонування господарств сімейного типу, а також дрібних і середніх сільськогосподарських виробників шляхом їх кооперування, розвитку обслуговуючої інфраструктури;

- задоволення потреб сільського населення в агропослугах шляхом створення підприємств зі спільного використання матеріально-технічних засобів;

- підготовка лідерів для формування локальних проектів розвитку сільських територій та створення нових робочих місць, забезпечення інформаційного супроводу;

– розвиток інституційної бази сільськогосподарського дорадництва, зокрема створення Національного центру сільськогосподарського дорадництва відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва на період до 2015 року” від 23.05.2012 № 303-р;

– формування людського потенціалу селян, адекватного вимогам нової економіки та запитам роботодавців, зокрема, будівництва сучасної транспортної інфраструктури та розвиток зв'язку, у тому числі з точки зору створення передумов для альтернативних видів зайнятості, дистанційної освіти;

• сприяння розвитку альтернативних, несільськогосподарських видів діяльності: підтримка розвитку сільського підприємництва; запровадження фінансово-економічних механізмів стимулювання туристичної та рекреаційної діяльності в сільській місцевості, розвитку ремесел і народних промислів.

Реалізація таких заходів повинна здійснюватися за принципом співфінансування за рахунок державного бюджету, коштів органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, коштів програм міжнародної технічної допомоги та інших не заборонених законодавством джерел.

Висновки. Соціально-трудова сфера, виступаючи важливою підсистемою суспільства, характеризується динамічністю своїх параметрів під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Нинішні глобальні процеси є серйозними викликами для економіки України, оскільки пов'язані як з появою нових можливостей, так і іманентних протиріч і загроз, що вказує на необхідність формування адекватної системи державного регулювання зайнятості населення. Цю проблему слід розглядати в контексті забезпечення трудоворесурсної безпеки країни як складової її економічної безпеки.

Запропоновані концептуальні засади модернізації системи державного регулювання зайнятості населення враховують системні взаємозв'язки і взаємовпливи, можливі синергетичні ефекти від взаємодії трудоворесурсної та інших компонент економічної безпеки, на основі чого сформовано комплекс пріоритетних завдань для органів державної влади за напрямками: демографічна безпека, соціальна безпека, фінансова безпека, інноваційна безпека, продовольча безпека.

Реалізація запропонованих завдань потребує внесення відповідних змін до Стратегії національної безпеки України, приведення трудового законодавства у відповідність із Конвенціями МОП, принципами міжнародного трудового права, директивними вимогами угоди про асоціацію між Україною та ЄС; усунення наявних суперечностей у правових актах; легітимації новітніх форм зайнятості; упорядкування процесів збільшення видів і форм організації державного та недержавного соціального страхування.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо формування якісно нового інституційного середовища забезпечення трудоворесурсної безпеки України та її регіонів відповідно до стратегічних пріоритетів розбудови національної економіки й основних напрямів державної політики з питань економічної безпеки держави.

Conclusions. Social and labour sphere, being the main subsystem of the society, is characterized by the dynamics of its parameters under the influence of external and internal factors. The current global processes are great challenges to the economy of Ukraine as they are related to new opportunities as well as inherent contradictions and threats, which points to the need to establish an adequate system of state regulation of employment. This problem should be considered in the context of labour resource security of the country as part of its economic security.

The proposed conceptual foundations of modernization of state regulation of employment take into consideration systemic interactions and interplay, possible synergies between labour resource and other components of economic security, on the basis of which the priority tasks for public authorities in such fields as demographic security, social security, financial security, innovative security, and food security are set.

Implementation of the proposed tasks requires appropriate changes in the Strategy of the National Security of Ukraine, bringing labour laws to conformity with the ILO Conventions, principles of the international labour laws, legislative requirements of the Association Agreement between Ukraine and the EU; resolving apparent contradictions in the legal acts; legitimizing the new forms of employment; arranging the processes of increasing kinds and forms of national and private insurance.

Prospects for further research are related to the development of theoretical and methodological foundations and practical recommendations as to the formation of qualitatively new institutional environment in order to ensure the security of labour resource of Ukraine and its regions according to the strategic priorities of the development of national economy and main directions of public policy on the issues of economic security.

Використана література

1. Бесчастний, А.В. Економічна безпека національної економіки: теорія, механізми забезпечення та реалізація: монографія [Текст] / А.В. Бесчастний; ДонДУУ. – Донецьк: Ноулідж, 2012. – 281 с.
2. Губський, Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення [Текст] / Б.В. Губський. – К., 2001. – 122 с.
3. Варналій, З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: [монографія] / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
4. Жаліло, Я.А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві [Текст] / Я.А. Жаліло // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2001. – Вип.26. – С.24–27.
5. Концепція економічної безпеки України / Ін-т екон. прогнозування НАН України; керівник проекту В.М. Геєць. — К.: Логос, 1999. — 56 с.
6. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України; Електронний ресурс: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. — Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
7. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство [Текст] / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова та ін.; за ред. В. М. Гейця. – Х.: Інжек, 2006. – 240 с.
8. Мунтіян, В.І. Економічна безпека України: монографія [Текст] / В.І. Мунтіян. – К.: КВІЦ, 1999. – 462 с.
9. Основи економічної безпеки: підручник для вищих навч. закл. [Текст] / О. М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова та ін. – Х.: Видавництво Національного ун-ту внутрішніх справ, 2003. – 236 с.
10. Про основи національної безпеки України; Електронний ресурс: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV: поточна редакція від 19.04.2014 № 1170-18 / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
11. Шлемко, В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Білько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.
12. Бандур, С.І. Трудоресурсна безпека України в контексті глобалізації світової економіки [Текст] / С.І. Бандур, О.І. Цимбал – К.:РВПС України НАН України, 2007. – 70 с.
13. Стратегія національної безпеки України “Україна у світі, що змінюється”; Електронний ресурс: Указ Президента України від 12.02.2007 № 105: поточна редакція від 8.06.2012 № 389/2012 / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>.